

УДК 347.157:331.322

М.І. ЛОГВИНЕНКО, Сумський державний університет

А.О. ДІГТЯР, Сумський державний університет

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ключові слова: виконавче провадження, інститут приватного виконання судових рішень, державний виконавець, приватний виконавець

Конституцією України гарантовано захист прав і свобод людини і громадянина судом (ст.55). Проте, сучасний стан практичної реалізації цих гарантій, як свідчать статистичні дані та практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), знаходиться на критично низькому рівні. Через невиконання судових рішень, не досягається кінцева мета правосуддя – досягнення справедливості. А це, в свою чергу, порушує ключову норму ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – право особи на справедливий суд.

Виконання судового рішення є прямою реалізацією норм закону, яка сприяє зміцненню авторитету судової влади. Рівень довіри до судової влади з боку громадян залежить від того наскільки буде реалізовано їх право, тобто від практичної реалізації прийнятого на їх користь рішення судді. Таким чином, можна сказати, що судові рішення за своїм змістовним призначенням спрямоване на охорону прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, а у судовому процесі є завершальною його стадією.

Відповідно до міжнародних зобов'язань України, особливо в рамках Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, наша держава, будучи учасницею цієї Конвенції, взяла на себе обов'язок виконувати рішення Європейського суду з прав людини у будь яких справах, стороною в якій вона

виступає, а також вжиття всіх можливих заходів та впровадження механізмів для подальшого уникнення подібних недоліків в законодавстві та порушень прав людини і створити дієвий правовий механізм з реалізації взятих на себе зобов'язань.

Але вітчизняна реальність говорить сама за себе. Станом на початок цього року Україна посіла четверте місце серед 47 країн-членів Ради Європи за станом невиконання рішень Європейського суду з прав людини. З понад тисячі невиконаних рішень переважна більшість вимагає від України саме внесення змін до законодавства та усунення системних порушень прав людини. За 2014 рік державою було остаточно виконано лише сім рішень ЄСПЛ. За різними даними в Україні належним чином не виконується до 95 % рішень Європейського суду з прав людини. На III Міжнародному судово-правовому форумі голова Верховного суду України озвучив вражаючу цифру – рівень виконання рішень національних судів становить лише 6–8 %. З усіх справ, які Європейський суд з прав людини надіслав уряду на комунікацію, 60 % складають заяви, в яких заявники скаржаться на невиконання рішень національних судів [1].

Такий стан виконання судових рішень в Україні потребує ретельного дослідження проблемних питань у даній сфері, та розгляд можливості впровадження інституту приватних або судових виконавців. Тому метою статті є розгляд проблемних питань у сфері виконання судових рішень в Україні, підвищення ефективності діяльності державних органів у даній сфері, розгляд міжнародного досвіду та можливості його впровадження в Україні.

Досягнення поставленої мети здійснюється виконанням таких завдань:

- визначення поняття приватного виконання судових рішень та загальна характеристика цього інституту в світі та в Україні;
- аналіз сучасних проблем в системі впровадження інституту приватних виконавців в Україні;
- аналіз запропонованих законопроектів щодо впровадження інституту приватних ви-

конавців в Україні, правового статусу приватних виконавців;

– характеристика недоліків та проблемних питань у поданих законопроектах щодо інституту приватно правового виконання тощо.

Зазначена проблема активно досліджується вітчизняними науковцями, значну увагу було приділено правовому статусу приватних виконавців, аналізу та дослідженню міжнародного досвіду у даній сфері, зокрема у працях таких науковців, як: М. Штефана, С. Фурси, Р. Ігоніна, В. Селезньова, І. Кузьміни, С. Щербака, Є. Мальцевої та ін.

Виконавче провадження – одна з найважливіших стадій у процесі відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. Для реалізації цього процесу у державах діють спеціальні органи, на які покладено завдання примусового виконання рішень судів.

В Україні судові рішення підлягають виконанню виключно після набрання ними законної сили. При цьому варто пам'ятати, що судова діяльність не обмежується судом першої інстанції, оскільки людині гарантовано право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення або право кожного на перегляд його справи вищим судом, і на практиці рішення судів цих інстанцій мають важливе значення і забезпечують реалізацію принципів законного, обґрунтованого, справедливого судового рішення. Це право гарантовано не тільки національним законодавством України, але й визнано міжнародною нормою і закріплено в міжнародно-правових актах, безпосередньо в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст.2 Протоколу 7 до Конвенції), а також у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (п.5 ст.15), які були ратифіковані в тому числі і Україна в передбаченому порядку.

Досліджуючи світовий досвід виконавчого провадження, В. Селезньов на основі форм перерозподілу повноважень у сфері примусового виконання виокремлює централізовану, децентралізовану та змішану систему виконавчого провадження. Так, для централізова-

ної системи, науковець відносить такі елементи: наявність єдиного державного органу примусового виконання з вертикально інтегрованою системою управління, яка вирізняється, як правило, складністю й багаторівністю; наявність нормативно закріпленого механізму правового регулювання процесу примусового виконання [2, с.112]. Централізовані системи виконавчого провадження сформувалися в Україні, Вірменії, Білорусі, Киргизстані, а також у Швеції, Фінляндії, Іспанії та інших країнах.

Для децентралізованих систем виконавчого провадження характерне делегування державою частини повноважень у сфері цивільного виконавчого провадження недержавним організаціям і приватним особам. У такій системі наявна різна відомча підпорядкованість органів і посадових осіб, які здійснюють примусове виконання, диференціацію відомств, що виконують ліцензійні, контрольні й наглядові функції. Окрім того, відсутній єдиний правовий механізм, а порядок та умови виконавчого провадження встановлюються актами делегованого законодавства. Такі системи функціонують, наприклад, в Естонії, Литві, Бельгії, Люксембурзі.

Звісно, існують держави зі змішаними, або комбінованими, виконавчими системами, у яких або функції примусового виконання розподілені між державним і приватним секторами, або нормативно-правове регулювання такої діяльності є децентралізованим (наприклад, у США, Канаді, Франції, Великобританії, а віднедавна – і в Казахстані, Грузії та деяких інших країнах) [3, с.140].

У більшості країн ЄС нарівні з державними органами, відповідальними за примусове виконання судових рішень, успішно функціонують і приватні служби, які надають такі кваліфіковані послуги. Показник їх виконання у розвинутих країнах Європи в середньому перевищує 80 % від загальної кількості таких рішень.

У Федеративній Республіці Німеччина примусове виконання судових або інших актів є державною функцією, яку у відповіднос-

ті до законодавства реалізують державні службовці – судові виконавці. Їх призначає на посаду голова вищого регіонального суду та керівник окружного суду. Судовий виконавець здійснює свою професійну діяльність незалежно, за свій рахунок та під свою відповідальність, при цьому маючи державно-владні повноваження і статус державного службовця [4, с.37].

У Франції виконавче провадження здійснюється судовими виконавцями, прокурорами, командирами та офіцерами поліції. Виконавче провадження у цивільних справах входить у компетенцію судових виконавців, правовий статус яких поєднує елементи статусу незалежного професіонала і державного службовця. Судовий виконавець, здійснюючи свої повноваження від імені держави, використовує заходи державного примусу з метою забезпечення виконання судових актів, залишаючись особою «вільної професії, яка діє або персонально, або у складі об'єднання виконавців».

До організаційної структури органів виконання рішень входять: Національна палата у складі делегатів підпорядкованих організацій виконавців; Регіональна палата у складі судових виконавців на рівні апеляційних судів, співтовариства департаментів судових виконавців. Повноваження судових виконавців передбачають здійснення від імені держави таких дій, як офіційне вручення судових та несудових документів відповідним особам, виконання судових актів, складання актів. Французька модель виконавчого провадження покладена в основу у Польщі, Угорщині та деяких інших країнах Східної Європи.

Новелою українського законодавства з даного питання став серпневий проект Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» 2015 року, реєстр. № 2506а [5], який прийнято за основу подальшого напрямку розвитку системи виконавчого провадження в Україні [6]. Ключовою і кардинальною зміною, яка вноситься даним законопроектом є впровадження інституту приватних виконавців. Також визначено пра-

вовий статус цих осіб, порядок та процедура набуття і припинення права на зайняття приватною виконавчою діяльністю, органи та інститути самоврядування, їх правовий статус та повноваження, відповідальність приватних виконавців за недотримання чинного законодавства у сфері виконавчого провадження, передбачені особливості фінансового забезпечення та ін. Законодавець визначає даний законопроект, як абсолютно новий погляд на систему виконання рішень суду та інших органів і посадових осіб, що підлягають обов'язковому виконанню, за умови їх невиконання добровільно.

Додатковим, без якого не можливе впровадження проекту № 2506а, було прийнято законопроект «Про виконавче провадження» № 2507а, який визначає поняття виконавчого провадження, порядок і умови виконання рішень суду та інших органів чи посадових осіб, що підлягають примусовому виконанню з підстав передбачених законом.

Законопроект № 2507а передбачає формування відкритого Єдиного реєстру боржників; вводить автоматизацію процедури виконання рішень шляхом електронної реєстрації документів, повного фіксування процесуальних рішень та виконавчих дій в автоматизованій системі; передбачає посилення відповідальності боржника у виконавчому провадженні, а також суттєве підвищення розмірів штрафів, що накладаються виконавцем, тощо [7].

Важливою нормою, на нашу думку, даного законопроекту є вичерпний перелік дій, які не може вчиняти приватний виконавець, це є важливим елементом забезпечення особі її прав та законних інтересів. До таких дій законодавець відносить: виконання рішень, які стосуються відібрання і передання дитини, встановлення побачення з нею або усунення перешкод у побаченні з дитиною; рішень, за якими боржником є держава, державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні та комунальні підприємства, установи, організації, юридичні особи, які фінансуються виключно за кошти державного або/та місцевого бюджету, або частка держа-

ви у статутному капіталі яких перевищує 25 %; рішень, за якими стягувачами є держава, державні органи; рішень про конфіскацію майна та ін.

Не менш важливим, є питання судового контролю за виконанням постановлених рішень, який також було окреслено в запропонованому проекті. Реалізація контролю можлива шляхом оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців сторонами та іншими особами саме до суду.

Підтримуючи думку експертів, вважаємо не доцільним у зазначених законопроектах дуальне правове регулювання питання діяльності державних виконавців, органів ДВС України та приватних виконавців окремо. Більш прогресивним буде крок, щодо систематизації норм запропонованих законопроектів в рамки єдиного Закону України «Про виконавче провадження» із визначенням всієї процедури виконавчого провадження в Україні за участі державних органів у даній сфері та нововведених приватно-правових інститутів.

Запровадження інституту приватних виконавців в Україні є доречним та дуже прогресивним заходом. Основна перевага виконання рішень судів приватними виконавцями є незалежність та швидкість. Новий законопроект № 2506а – це кардинально нові зміни в законодавстві України. Його прийняття є одним із прогресивних кроків для подолання вищезазначених проблем у системі виконання рішень органів державної влади (їх посадових осіб), в тому числі судових. Цікавим є те, що запропоновано впровадити змішану систему виконання рішень. Окрім звичних усім державних виконавців, з'являється нове поняття в українському законодавстві – приватні виконавці.

Таким чином міжнародній практиці давно відомий інститут приватних виконавців, перевірений роками, і який довів свою високу ефективність. У різних його проявах головна суть полягає у тому, що функція виконання у цій сфері надана окрім державних органів ще й приватно-правовим органам чи особам (приватним виконавцям). Цей досвід необхід-

но впровадити в Україні, де рівень практичної реалізації виконавчого провадження надзвичайно низький, що перешкоджає забезпеченню гарантованих прав і свобод та законних інтересів її громадян.

Впровадження недержавної форми виконання рішень дасть можливість знизити корупційні чинники під час організації примусового виконання, унеможливити адміністративний вплив на процес виконання, значно скоротити строки виконання, ефективно підвищити мотивацію виконання через договірні відносини та запровадити реальну конкуренцію у процесі виконання. Крім того, запровадження недержавних форм виконання також дасть змогу державі зекономити значну кількість бюджетних коштів, які щорічно витрачаються на забезпечення примусового виконання рішень.

На підставі вищезазначеного, можна сказати, що впровадження інституту приватного виконання судових рішень або його віднесення до компетенції судової гілки влади та її контролю за даним процесом, з відповідальністю суддів за незаконність змісту судового рішення підвищить ефективність виконавчого провадження: зменшення навантаження на державних виконавців; скорочення строків виконавчого провадження та збільшення коефіцієнта стягнення за виконавчими документами; зменшення корупційної складової у системі виконання; приватний виконавець не буде зацікавлений занижувати вартість реалізації арештованого майна; економія бюджетних коштів, скорочення апарату державних службовців, зміцнить тенденцію примусового виконання рішень суду, що сприятиме зростанню позитивного іміджу України як на міжнародній арені, так і всередині держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлюк О. За 2014 рік Україна виконала 7 рішень ЄСПЛ / Павлюк О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovoidilo.ua/articles/8717/2015-04-05/za-2014-god-ukraina-vypolnila-tolko-sem-reshenij-espch.html>.

2. Селезнев В. А. Исполнительное производство в зарубежных странах: организационно-правовой аспект / Селезнев В. А. // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2010. – № 4 (23). – С. 111–117.

3. Кузьміна І. С. Місце приватних виконавців у системі виконавчого провадження в Україні / І. С. Кузьміна // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 8. – С. 143–146.

4. Законодательство об исполнительном производстве в Федеративной Республике Германия // Практика исполнительного производства. – 2009. – № 6. – 44 с.

5. Проект Закону про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових

рішень і рішень інших органів : від 14.08.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56267.

6. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» : від 08.10.2015 р., № 722–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/722-19>.

7. Проект Закону про виконавче провадження : від 14.08.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56268.

Логвиненко М. І. Інститут приватного виконання судових рішень: вітчизняний та світовий досвід / М. І. Логвиненко, А. О. Дігтяр // Форум права. – 2016. – № 1. – С. 169–173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_29.pdf

Розглянуто питання ефективності сучасної системи виконання судових рішень в Україні та світі та можливість впровадження в нашій державі інституту приватного виконання судових рішень. Проаналізовано законопроекти у сфері реформування системи виконання судових рішень в Україні. Вказано на недоліки у запропонованих законопроектах та визначено найближчі перспективи розвитку інституту приватного виконання судових рішень в Україні.

Логвиненко Н.И., Дигтярь А.А. Институт частного исполнения судебных решений: отечественный и мировой опыт

Рассмотрены вопросы эффективности современной системы исполнения судебных решений в Украине и мире и возможность внедрения в нашем государстве института частного исполнения судебных решений. Проанализированы законопроекты в сфере реформирования системы исполнения судебных решений в Украине. Отмечаются недостатки в предложенных законопроектах и определены ближайшие перспективы развития института частного исполнения судебных решений в Украине.

Logvynenko M.I., Dihtiar A.O. Institute of Private Enforcement of Judgments: Domestic and International Experience

This article analyzes the question of the modern system's effectiveness of court decisions' implementation in Ukraine and abroad and the possibility of the private implementation institution in our country. Legislative drafts about reforming the system of court decisions' execution in Ukraine are analyzed. These proposed legislative drafts' flaws are specified and the most near-term prospects of the private court decisions implementation institution in Ukraine are identified.